

ՀԱՄԱ ՍԱՀՅԱՆ

Ուր որ նայում եմ

Ուր որ նայում եմ, քարե բարձունք է,
Քարե արցունք է, քարե ժպիտ,
Քարե սարսուռ է, ու քարե սունկ է,
Քարե ծաղկունքի քնքշանք է բիրտ:

Քարերի վրա քարե վագրեր են,
Ուր-որ է պիտի պատռեն իրար:
Քարե երգեր են, քարե վանքեր են,
Քարե հավքեր են քիվերն ի վար:

Քարե մրրիկ է ու քարե բուք է,
Քարե բողոք է ու քարե բերդ,
Քարե շեփոր է, քարե թմբուկ է,
Քարե թափոր է, քարերի երթ...

Քարե ընդվզում, քարե տանջանք է,
Քարե ավար է, առևանգում...
Քարե զարմանք է ու զարհուրանք է,
Քարե թռիչք է, քարե անկում:

Քարե ամպրոպ է ու ծիածան է,
Քարե լծկան է ու քարե մած.
Քարե մագաղաթ, քարե մատյան է,
Քարե խորհուրդ է ու քարե խաչ:

Մեր բաժին Աստված, քո սիրտն էլ քար էր,
Որ մեզ քարերը տվիր նվեր,
Բայց քո կյանքը կարծ, մերը երկար էր,
Ու երկարում է քարերն ի վեր:

ՀՀ ԳԱԱ Թորոս Թորամանյանի անվան մրցանակի հաղթող է ճանաչվել ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Արմեն Ղազարյանը

ՀՀ ԳԱԱ Թորոս Թորամանյանի անվան մրցանակի հաղթող է ճանաչվել ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ, ՌԴ մշակույթի նախարարության արվեստագիտության պետական ինստիտուտի փոխտնօրեն, արվեստագիտության դոկտոր Արմեն Ղազարյանը՝ «Церковная архитектура стран Закавказья VII века. Формирование

и развитие традиций» աշխատության համար: Արմեն Ղազարյանի այս աշխատությունը 2014 թ. արժանացել է նաև մշակութային ժառանգության ոլորտում Եվրամիության «Europa Nostra» մրցանակի:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամը 2016 թ. հայտարարում է հայագիտական ուսումնասիրությունների նախագծերի մրցույթ, որոնք պետք է նպատակաուղղված լինեն հայագիտության ոլորտում կուտակված հրատապ խնդիրների լուծմանը:

ՀՈՒՖՀ հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհուրդն առաջարկում է առավել ուշադրություն դարձնել հայագիտության հետևյալ ուղղություններին.

- ա) Ցեղասպանության հետևանքների հաղթահարման խնդիրներ,
- բ) Օսմանյան Թուրքիայի և Մերձավոր Արևելքի նորագույն պատմության հիմնահարցեր,
 1. 21-րդ դարի հայագիտության մարտահրավերները,
2. Հայոց պատմության, հնագիտության և ազգագրության, լեզվի, արվեստի և գրականության, հասարակական-քաղաքական մտքի պատմության և տեսության արդի հիմնախնդիրները:

Ֆինանսավորման ներկայացված ծրագրերին հատկացվում է 1-2 տարի ժամկետ:

Ներկայացվող ծրագրերում պետք է առանձնացվեն փուլեր՝ նշելով դրանց իրականացման ժամկետներն ու առաջադրանքները, ֆինանսավորման ծավալները՝ համապատասխան հաշվարկներով և հիմնավորումներով:

Նախագիծը կարող են իրականացնել ինչպես մեկ գիտական խումբ՝ իր ղեկավարով և աշխատակիցներով, այնպես էլ անհատ գիտնականներ:

Մանրամասն տեղեկությունների համար դիմել ք. Երևան, Բաղրամյան 24, 40 սենյակ, հեռախոս 52-13-62

**ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՂ
ՀԱՄԱՀԱՅԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ**

ԱՆԴԱՌՆԱԼԻ ԿՈՐՈՒՍՏ

Վախճանվեց Հրաչիկ Սիմոնյանը

Հայ պատմագիտական միտքը ծանր կորուստ կրեց. 88 տարեկանում կյանքից հեռացավ անվանի մտավորական, պատմաբան, մանկավարժ, պետական, հասարակական-քաղաքական և ազգային գործիչ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, ՀՀ պետական մրցանակի դափնեկիր Հրաչիկ Ռուբենի Սիմոնյանը:

Հրաչիկ Սիմոնյանի մահվան կապակցությամբ Սիմոնյանների ընտանիքին ցավակցական ուղերձ է հղել ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը:

«Հրաչիկ Սիմոնյանն իր ողջ գիտական գործունեությունը նվիրեց հայ ժողովրդի նորագույն պատմության ուսումնասիրմանը և արժանիորեն վաստակեց իր գործընկերների և ուսանողների հարգանքն ու համակրանքը:

Խորին ցավակցություն են հայտնում ձեզ, ձեր հարազատներին, մերձավորներին և անվանի պատմաբանի գործընկերներին»,- ասված է հանրապետության նախագահի ցավակցական ուղերձում:

Ցավակցական ուղերձներ են հղել նաև Աժ նախագահ Գալուստ Սահակյանը, վարչապետ Յովիկ Աբրահամյանը:

Տես էջ 2-րդ

Հրաչիկ ՍԻՄՈՆՅԱՆ

Մեր ժողովուրդը աչքի է ընկել վառ անհատականություններով ու նվիրյալներով, որոնք անմնացորդ ծառայել ու ծառայում են իրենց հայրենի երկրին ու ժողովրդին: Նման բարձր հատկանիշներով էր օժտված հասարակական-քաղաքական և ազգային գործիչ, գիտակրթական համակարգի տաղանդավոր կազմակերպիչ, ազնիվ մտավորական, ՀՀ պետական մրցանակի դափնեկիր, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Հրաչիկ Ռուբենի Սիմոնյանը:

Հ. Սիմոնյանը ծնվել է 1928 թ. դեկտեմբերի 8-ին, Գորիսի Շինուհայր գյուղում: Տեղի միջնակարգ դպրոցն ավարտելուց հետո ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը և գերազանց առաջադիմությամբ ավարտել 1952 թ.: Աշխատանքային մկրտությունը ստացել է հարազատ շրջանում՝ գործուղվելով ծննդավայր որպես շրջանային թերթի պատասխանատու քարտուղար: Հաջորդ տարվանից նա աշխատանքի է անցել ՀԿԿ Գորիսի շրջկոմում: 1959 թ. Հ. Սիմոնյանը մեկնում է Մոսկվա և ընդունվում հասարակական գիտությունների ակադեմիա, որն ավարտում է 1962 թ.: Այնտեղ էլ նույն տարում պաշտպանում է թեկնածուական ատենախոսությունն ու հրատարակում այն իբրև առաջին գիտական աշխատություն:

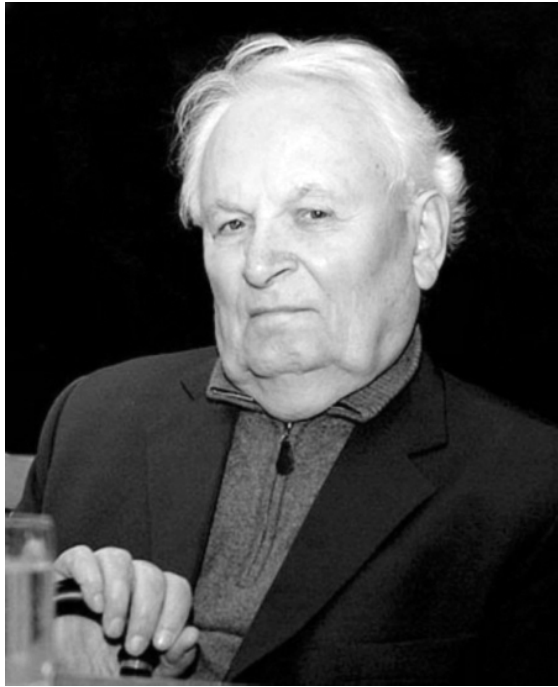
Վերադառնալով Երևան՝ աշխատանքի է անցնում ՄԼԻ հայկական մասնաճյուղում (1962-1990 թթ.), սկզբում որպես ավագ գիտաշխատող, իսկ 1977-90 թթ. որպես տնօրեն: 1990-1991 թթ. վարել է ՀՀ ԳԱԱ-ի պատմության և տնտեսագիտության բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարի պաշտոնը, իսկ 1991-1994 թթ. եղել է սփյուռքահայության հետ մշակութային կապերի կոմիտեի նախագահ:

1994-2006 թթ. ՀՀ ԳԱԱ նախագահի խորհրդական էր, միաժամանակ 1999-2003 թթ. դեկավարել է Երևանի պետական համալսարանի հայոց պատմության ամբիոնը: Ակադեմիկոս Հ. Սիմոնյանն անգնահատելի դեր է խաղացել հարազատ ժողովրդի պատմության նոր և նորագույն շրջանի շատ հիմնահարցեր խորությամբ ուսումնասիրելու գործում: Սիմոնյանը հեղինակ է ավելի քան 40 մենագրության և շուրջ 400 գիտական հոդվածների:

1960-ական թթ. Սիմոնյանի գիտական հետաքրքրությունների ոլորտը հայկական սփյուռքն էր, հատկապես այնտեղ գործող հայ քաղաքական ուժերը, նրանց գործունեությունը, փոխհարաբերությունները, խորհրդային Հայաստանի նկատմամբ վերաբերմունքը:

1970-ականների վերջերից Հ. Սիմոնյանի գիտական ուսումնասիրությունների միակ բնագավառը դառնում է հայագիտությունը: 1991 թ. լույս է տեսնում նրա «Թուրք-հայկական հարաբերությունների պատմությունից» մենագրությունը: Մի շարք հրապարակումներից հետո 1996 թ., երկու սովորածավալ գրքերով ընթերցողի սեղանին է դրվում «Անդրանիկի ժամանակը» մեծարժեք աշխատությունը՝ գրված հայ ազգային-ազատագրական շարժման լայն համայնապատկերի վրա: Մենագրությունում առաջին անգամ շրջանառվում են հարյուրավոր նորահայտ արխիվային փաստաթղթեր և նյութեր: Աշխատությունը միանգամայն նոր խոսք է ազգային հերոսի կյանքի ու մարտական անցած ուղու մասին: Շարունակելով հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի պատմության խորքային պեղումները՝ Հ. Սիմոնյանը ստեղծում է «Ազատագրական պայքարի ուղիներում» հնգահատոր աշխատությունը: Աշխատանքն արժանացավ ՀՀ պետական մրցանակի:

Դեռևս 2009 թ. ապրիլին, երբ լրանում էր Կիլիկիայի հայերի ջարդերի 100-րդ տարելիցը, լույս տեսավ գիտնականի «Հայերի զանգվածային կոտորածները Կիլիկիայում (1909 թ. ապրիլ)» արժեքավոր ծավալուն մենագրությունը:

րությունը: Այն անգլերենով հրատարակվել է Մեծ Բրիտանիայում: 2014 թ. հրատարակվեց Հ. Սիմոնյանի «1912-13 թթ. բալկանյան պատերազմները և հայերը» սովորածավալ աշխատությունը:

1970 թ. Հ. Սիմոնյանը պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն, իսկ մեկ տարի անց ստացել է պրոֆեսորի կոչում: Գիտության մեջ ներդրած ավանդի համար 1986 թ. նա ընտրվել է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ, իսկ 1996 թ.՝ իսկական անդամ:

Տարիներ շարունակ դասավանդելով Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետում՝ Հ. Սիմոնյանն իր գիտելիքներն ու իմացությունը անմնացորդ նվիրումով հաղորդել է ուսանողությանը: Նրա ղեկավարությամբ և խորհրդատվությամբ պաշտպանվել են բազմաթիվ թեկնածուական և դոկտորական ատենախոսություններ: Հ. Սիմոնյանը երիտասարդական ավյուրով ծառայում էր նրա հայրենիքին ու հարազատ ժողովրդին: Նույնիսկ իր կյանքի վերջին շրջանը լի էր ստեղծագործական բեղուն գործունեությամբ, ներկայումս հրատարակման ընթացքում է «Հայ հասարակական-քաղաքական միտքը և բալկանյան պատերազմները» մենագրությունը, «Անդրանիկի քաղաքական արդարացման պատմությունից» ռուսերեն աշխատությունը: Ռուսաստանի Դաշնությունում շուտով կիրառարակվի Հ. Սիմոնյանի «Ռուսական կայսրությունը և հայկական հարցը Առաջին աշխարհամարտի նախօրյակին» մեծածավալ ուսումնասիրությունը, Իրանում կիրառարակվի «Հայերի դերը իրանի սահմանադրական հեղափոխության մեջ» պարսկալեզու աշխատությունը: Այս օրերին լույս տեսավ նրա հուշերի գիրքը: Ցավով, կիսատ մնացին անվանի գիտնականի՝ Կովկասի փոխարքա Վորոնցով-Դաշկովին և պարսիկ մեծ պոետ Նիզամուն նվիրված աշխատությունները:

Ակադեմիկոս Հրաչիկ Սիմոնյանը բացառիկ անհատականություն էր: Ձարմանք էր պատճառում նրա աշխատասիրությունը: Մտավորականի բարձր տիպար էր՝ պարզ, անկեղծ ու բարյացակամ: Նրա մարդկային բարձր ու առաքինի հատկանիշներն էին համեստությունը, անսահման բարությունը, ազնվությունն ու գործին նվիրվածությունը, որոնց շնորհիվ վայելում էր ընկերներների և ուսանողության սերն ու հարգանքը: Հ. Սիմոնյանի գիտակրթական բեղուն գործունեությունը հայագիտության անմնացորդ նվիրյալի դաստիարակչական փայլուն օրինակ է:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահություն
ԵՊՀ ղեկավարատ
ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետ

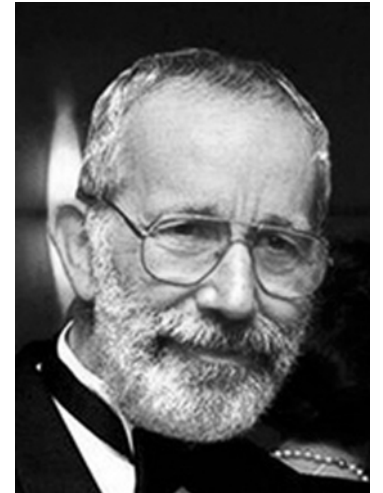
Հայաստանը կիյունակալի Նոբելյան հինգ դափնեկիրների

Ապրիլի 11-16-ը Հայաստանն առաջին անգամ կիյունակալի միաժամանակ հինգ Նոբելյան դափնեկիրների, ովքեր «Նոբելյան օրեր» միջոցառման շրջանակներում մասնագիտական և լայն հասարակական շրջանակների համար կներկայացնեն ինչպես կենսագիտության թեմաներով բաց դասախոսություններ, այնպես էլ հանդես կգան հասարակական թեմաների քննարկումներով:

Կովկասում, տարածաշրջանում դեռ չի հաջողվել միևնույն ժամանակահատվածում մեկտեղել միանգամից Նոբելյան 5 մրցանակակիրների: Հայաստանում «Նոբելյան օրեր» անցկացնելու գլխավոր նպատակն է Հայաստան հրավիրել համաշխարհային գիտության առաջատար դեմքերին, ովքեր կփորձեն մոտիվացնել հայ երիտասարդությանը և ցույց տալ, թե որքան շոշափելի է գիտությունն այսօր: Հենց այս

Աարոն Չեխանովեր

Ջոն Ռոբին Ուորեն

Արա Յոնաթ

Էլիթի Նեգիսի

Դան Շեխտման

Այս մասին մեզ հետ գրույցում տեղեկացրեց Երևանի Մխիթար Հեթումյան անվան պետական բժշկական համալսարանի գիտության գծով պրոռեկտոր Կոնստանդին Ենկոյանը. «Այս միջոցառումը դեռևս նախադեպը չունի Հայրավային

նպատակով մենք ամրագրեցինք «Ոգեշնչիչ և ստեղծիչ» կարգախոսը, որը հենց այնպես չի հորինվել: Սա իսկապես մի նախաձեռնություն է, որի հիմնական նպատակը հատկապես երիտասարդներին ոգեշնչելն է: Ոգեշնչման արդյունքում հնարավոր է հասնել նորանոր ձեռքբերումների, գիտական նվաճումների և այլն: Բացի ոգեշնչումից, այս նախաձեռնությունը մի կարևոր կոդ էլ ունի՝ երկրի ճանաչելիության խնդիրը: Կարծում են սա իսկապես մեծ իրադարձություն կարող է լինել ցանկացած երկրի համար, որովհետև իրականում շատ դժվար է միաժամանակ այդքան զբաղված մարդկանց մի քանի օր շարունակ հյուրընկալել մի տեղում», - ասաց Կոնստանդին Ենկոյանը: ➤3

ՀՀ ԳԱՍ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Ներկայացնում է ՀՀ ԳԱՍ սփյուռքի բաժինը

ՀՀ ԳԱՍ արտասահմանյան անդամ, ֆիզմաթ. գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ալեքսանդր Մանժիրովը ծնվել է 1957 թվականի մայիսի 24-ին Դոնի Ռոստովում: 1974 թ. ավարտել է միջնակարգ դպրոցը և ընդունվել Ռոստովի պետական համալսարանի մեխանիկամաթեմատիկական ֆակուլտետ: Նրա ուսուցիչներն են եղել ժամանակի մեխանիկայի ոլորտի լավագույն մասնագետները՝ ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ Ի. Ի. Վորովիչը, պրոֆեսոր Վ. Մ. Ալեքսանդրովը, պրոֆեսոր Վ. Ա. Բաբեշկոն և այլք:

Երրորդ կուրսից սկսած նրա գիտական աշխատանքները ղեկավարել է Ի. Ի. Վորովիչը: 1979 թ. Մանժիրովը գերազանց առաջադիմությամբ ավարտում է համալսարանը:

1979 թ. Ա. Մանժիրովը ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս Ն.Խ. Հարությունյանի և պրոֆեսոր Վ. Մ. Ալեքսանդրովի հրավերով ներկայացավ ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի մեխանիկայի պրոբլեմների ինստիտուտ և դարձավ Վ.Վ.Կուլբիշևի անվան Մոսկվայի ինժեներաշինարարական ինստիտուտի նյութերի դիմադրության ամբիոնի ասպիրանտ՝ ղեկավարելով պինդ մարմինների մեխանիկա մասնագիտությամբ: 1979-1982 թթ. Նազուլ Հարությունյանի գիտական ղեկավարությամբ վերջնականորեն ձևավորվեց գիտական Ա. Մանժիրովը:

ված ծավալուն տեղեկատու-ծեռնարկ, իսկ 2007 թ. նրանք լույս են ընծայում ինտեգրալ հավասարումների վերաբերյալ ամբողջական ընդլայնված և վերամշակված տեղեկագրքի երկրորդ հրատարակությունը:

Մանժիրովը գիտական գործունեության ողջ ընթացքում սերտորեն համագործակցել է տարբեր երկրների մեխանիկայի ոլորտի մասնագետների և հաստատությունների հետ: Սերտորեն համագործակցել է հնդիկ գիտնականների հետ, որի արդյունքում շուրջ 10 տարի եղել է Ռուսաստանի և Հնդկաստանի գիտնականների երկարատև համալիր գիտա-տեխնիկական համագործակցության մեխանիկայի բնագավառի համակարգողը: Այդ համագործակցության արդյունքում կազմակերպվեցին բազմաթիվ միջազգային գիտաժողովներ, և նրա համահեղինակությամբ հրատարակվեց ռուս-հնդկական երեք գիրք: Կարևոր հետազոտություններ են իրականացրել նաև Ցվանսկի տեխնոլոգիական համալսարանում (Հարավ Աֆրիկյան Հանրապետությունում):

Պետք է նշել, որ նոր լիցք է հաղորդվել ՀՀ ԳԱՍ մեխանիկայի ինստիտուտի հետ ավանդական համագործակցությանը, որին նպաստել է ՀՀ ԳԱՍ և ՌԳԱ միջև կնքված պայմանագիրը, որով հնարավոր դարձան մեխանիկայի նոր ոլորտում համատեղ ուսումնասիրությունները՝ մասնավորապես կապված ածող մարմինների մեխանիկայի հետ: 2007թ. պրոֆեսոր Ա. Վ. Մանժիրովի մասնակցությամբ և աջակցությամբ ԳԱՍ մեխանիկայի ինստիտուտի հետ համատեղ կազմակերպվեց միջազգային գիտաժողով «Հոծ միջավայրի մեխանիկայի արդի պրոբլեմները» թեմայով, որը նվիրված էր Մանժիրովի գիտական ղեկավարի՝ Նազուլ Հարությունյանի 95-ամյակին: Այս գիտաժողովի իրականացումը ունեցավ շարունակական բնույթ, որը մեծապես նպաստում է երկու երկրների մեխանիկայի ոլորտի մասնագետների փոխանակմանը:

Ա. Վ. Մանժիրովը 14 մենագրության, 4 դասագրքի և 86 գիտական հոդվածների հեղինակ է:

Հայաստանի Հանրապետությունում բարձր է գնահատվել Ա. Վ. Մանժիրովի գործունեությունը և, հաշվի առնելով նրա գիտական վաստակը, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության հետ ունեցած սերտ կապերը, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան 2014 թվականին նրան ընտրել է ԳԱՍ արտասահմանյան անդամ:

Ա. Վ. Մանժիրովը այսօր էլ մեծ ջանքեր է ներդնում մեխանիկայի ոլորտում և սերտորեն համագործակցում Հայաստանի գիտական շրջանակների համապատասխան մասնագետների հետ:

Գոհար ԻՍԱԿՆՂԱՐՅԱՆ
ՀՀ ԳԱՍ սփյուռքի բաժնի գիտքարտուղար,
պատմական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ

Ալեքսանդր ՄԱՆՇԻՐՈՎ

1983 թ. Մանժիրովը պաշտպանում է թեկնածուական ատենախոսությունը՝ «Исследование напряженно-деформированного состояния неоднородно вязкоупругих тел при их взаимодействии с концентраторами и жесткими штампами» թեմայով և ստանում է ֆիզմաթ. գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան: 1983 թ. նա աշխատանքի է անցնում ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի մեխանիկայի պրոբլեմների ինստիտուտում:

Այդ տարիներին Մանժիրովը շարունակում էր գիտական գործունեությունը. 1993 թ. ավարտում է և Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի մեխանիկայի պրոբլեմների ինստիտուտում պաշտպանության ներկայացնում իր դոկտորական ատենախոսությունը՝ «Контактные задачи теории вязкоупругости наращиваемых тел»: Դոկտորական այս ատենախոսությունը 1993 թ. ԲՈՂ-ի Բյուլետենում ներկայացվել էր իբրև մեխանիկայի ոլորտի լավագույն աշխատանքներից մեկը: 1990-ական թվականներին Մանժիրովը մեծ ուշադրություն է հատկացնում ինտեգրալ հավասարումների զարգացման տեսությանը: 1998 թ.-ից սկսած Մանժիրովը հրատարակում է մի շարք գրքեր՝ նվիրված ինտեգրալ հավասարումներ

րի ճշգրիտ լուծումներին և դրանց լուծման եղանակներին:

1995 թ. Ա. Վ. Մանժիրովն արդեն առաջատար գիտաշխատող էր, իսկ 2004-ից զբաղեցնում է ՌԳԱ Ա. Յու. Իշլինսկու անվան մեխանիկայի պրոբլեմների ինստիտուտի ղեկավարի պինդ մարմնի մեխանիկայում մոդելավորման լաբորատորիայի վարիչի պաշտոնը: 2015 թ. Մանժիրովին վստահվեց նույն ինստիտուտի գիտական աշխատանքների գծով փոխտնօրենի պաշտոնը:

Ա. Վ. Մանժիրովը աշխատել է նաև կրթության ոլորտում, 1994 թ.-ից նա Մոսկվայի սարքաշինության և ինֆորմատիկայի պետական համալսարանում բարձրագույն մաթեմատիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր էր, 2014 թվականից դասավանդել է Միջուկային հետազոտությունների ազգային համալսարանում: Տարբեր տարիներ նրա դասավանդած հիմնական առարկաները եղել են՝ վերլուծական երկրաչափությունը, բարձրագույն հանրահաշիվը, մաթեմատիկական վիճակագրությունը, մաթեմատիկական ֆիզիկայի հավասարումներ և այլն:

2006 թվականից Մանժիրովը Ա.Դ. Պոլյանինի հետ համատեղ հրատարակել է մաթեմատիկային նվիր-

Շայասփառնը կհյուրընկալի . . .

➤ 2 Ինչպես ասաց պարոն Ենկոյանը, Նոբելյան հինգ մրցանակակիրները Հայաստան են այցելելու Բժշկական համալսարանի հրավերով, նույն բուհի ֆինանսական միջոցների հաշվին. «2004-2005 թթ.-ին ես աշխատել եմ իսրայելցի կենսաբան, 2004 թ.-ին քիմիայի ոլորտում Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Աարոն Չեխանովերի հետ: 2010 թ.-ին կրկին իմ հրավերով ԵՊԲՀ-ի հետ համատեղ պարոն Չեխանովերն այցելեց և դասախոսություններով հանդես եկավ Հայաստանում: Ի

դեպ, նա իսրայելցի առաջին Նոբելյան մրցանակակիրն է և ապրիլին Հայաստան այցելող հինգ գիտնականներից մեկը»,- ասաց Կոնստանդին Ենկոյանը:

Ապրիլին Երևանում դասախոսություններով հանդես կգան կենսաբաններ Աարոն Չեխանովերը՝ Իսրայել (Aaron Ciechanover), Ադա Յոնաթը՝ Իսրայել (Ada E. Yonath), քիմիկոս և ֆիզիկոս Դան Շեխտմանը՝ Իսրայել (Dan Shechtman), պաթոլոգիստ Ջոն Ռոբին Ուորենը՝ Ավստրալիա (Robin J. Warren) և քիմիկոս Էյիթի Նեգիշին՝ Ճապոնիա

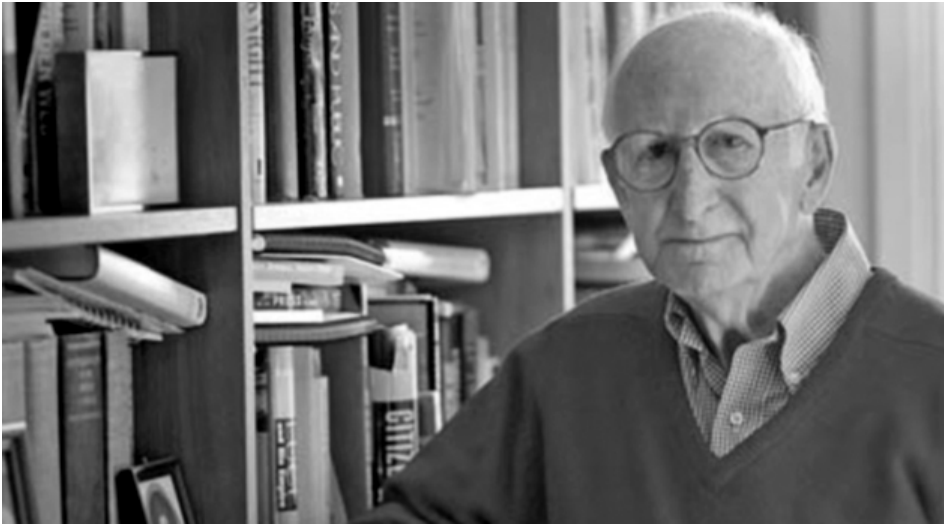
(Ei-ichi Negishi):

Մեր գրույցում միջոցառման միջառնակները, որ «Նոբելյան օրերը» միջոցառման թիրախային խումբը բժշկագիտության, քիմիայի և ֆիզիկայի ոլորտների մասնագետներն ու ուսանողներն են, այնուամենայնիվ, դասախոսությունները բաց են լինելու բոլորի համար: Հյուրերը մեկ շաբաթ լինելու են Հայաստանում և հանդես են գալու ինը դասախոսություններով՝ հանրային և մասնագիտական բնույթի: Հանրային նշանա-

կության դասախոսությունների բովանդակությունը հասանելի է լինելու բոլորի համար: Դրանց ներկա գտնվելու համար պարտադիր չէ լինել բժիշկ, քիմիկոս, ֆիզիկոս կամ կենսաբան»:

Բացի դասախոսություններից, գիտնականները կմասնակցեն նաև մասնագիտական կլոր սեղաններին, կհանդիպեն ՀՀ ավագ դպրոցների աշակերտների հետ, կայցելեն Էջմիածին և Հայաստանի մի շարք տեսարժան վայրեր: Նախատեսվում է նաև հյուրերի հանդիպում Ամենայն Հայոց կաթողիկոս՝ ՆՍՕՏՏ Գարեգին Երկրորդի, ինչպես նաև այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաների հետ:

Նվարդ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

Ամերիկյան լրագրության հպոր դեմքերից մեկը

Հայի տաղանդը, ի շարս այլ բնագավառների, փայլել է նաև լրագրության բնագավառում. այս ասպարեզը ներկայացնող մեծ ազգի մեծ անհատներից է Բեն Բադդիկյանը՝ ամերիկյան լրատվության հայտնի քննադատ: Ծնվել է 1920 թ. հունվարի 26-ին Արևմտյան Հայաստանի Մարաշ քաղաքում: Մանուկ Բենին թուրքական ջարդերից փրկվում է հայրը՝ նրան փախցնելով ծյունապատ լեռնանցքներով: Բադդիկյանների ընտանիքն ապաստանում է Միացյալ Նահանգներում, որտեղ չորրորդ իշխանության ապագա հզոր դեմքերից մեկը՝ Բադդիկյանը, 1941 թ. ավարտում է Քլարք համալսարանի նախաբժշկական բաժինն ու աշխատանքի անցում Մասաչուսեթս նահանգի Սփրինգֆիլդ քաղաքի «Morning Union» («Մորնինգ յունիոն») թերթի խմբագրությունում: Հենց այդ թվականից սկսվում է նրա շատ արդյունավետ գործունեությունը ամերիկյան կրթության և լրագրության բնագավառում:

Երկրորդ համաշխարհայինից հետո՝ 1947 թ., Բադդիկյանն աշխատանքի է անցնում «Providence Journal» («Փրովիդենս ջորնալ») թերթում՝ որպես արհմիութենական խնդիրների գծով թղթակից: Հետագայում նրան հանձնարարում են արտաքին լուրերի լուսաբանումը, իսկ ավելի ուշ՝ վաշինգտոնյան գրասենյակի պատասխանատվությունը: Թերթում աշխատելու տարիներին Բադդիկյանն արժանանում է Պուլիտցերյան մրցանակի՝ գործընկերների հետ տեղական խոշոր բանկերից մեկի թա-

լանն ու հանցագործների արագընթաց հետապնդումը փայլուն լուսաբանելու համար:

1962 թ. տաղանդաշատ հայորդին ստանում է Գուգենհայմի անվանական կրթաթոշակ, որը նրան թույլ է տալիս աշխատել Կոնգրեսի գրադարանում, այստեղ նա ուսումնասիրում է ամերիկյան լրագրության պատմությունը: 1963-ին Բադդիկյանը դառնում է «Saturday Evening Post» («Շաբաթ երեկոյան փոստ») թերթի խմբագիր: Լրագրում աշխատելու չորս տարիների ընթացքում գրում է բազմաթիվ թեմաներով, որոնցից են պետական հսկողությունն ու սոցիալական խնդիրները: Մեկ տարի անց, նույն թերթի խմբագրակազմում, նա սկսում է խորապես հետաքրքրվել ԱՄՆ-ում աղբատների կարգավիճակով. հայթայթած փաստերն օգտագործում է «Լիության մեջտեղում, ամերիկայի չքավորները» վերնագրով իր առաջին գրքում:

1967 թ.-ից Բադդիկյանը (երկու տարի) «RAND» հետազոտական կենտրոնի «Ձանգվածային լրատվության տեխնոլոգիայի հետազոտության ծրագրի» ղեկավարն էր: Կենտրոնում աշխատելու ընթացքում կատարած հետազոտությունը հիմք է դառնում նրա հաջորդ՝ «The Information Machines: Their Impact on Men and the Media» («Ինֆորմացիոն մեքենաներն ու նրանց ազդեցությունը մարդկանց և զանգվածային լրատվության վրա») գրքի համար: Այդ տարիներին Բադդիկյանը ծանոթանում է պաշտպանության դեպարտա-

մենտի նախկին աշխատակից Դանիել Էլսբերգի հետ, որն այդ ժամանակ ծառայում էր RAND-ի գաղտնի ծրագրերից մեկում:

Բեն Բադդիկյանը Վիետնամի պատերազմի իրական պատկերը ներկայացնող նյութերը «Վաշինգտոն փոստ» թերթում տպագրելու նախաձեռնության գլխավոր իրականացնողներից էր: 1970 թ. նա վերադառնում է լրատվական գործին՝ ստանձնելով վերը նշված վաշինգտոնյան աշխարհառջակ թերթի համազգային լուրերի բաժնի գլխավոր խմբագրի տեղակալի պաշտոնը: Մեկ տարի անց մեկնում է Բոստոն՝ Դանիել Էլսբերգին հանդիպելու: Այստեղ իմանում է, որ դաշնային դատարանը «Նյու Յորք թայմսին» արգելել է Պենտագոնի փաստաթղթերի վրա հիմնված նյութերի հրապարակումը: Մեր հայրենակցին, ով այն ժամանակ զբաղեցնում էր «Վաշինգտոն փոստի» գլխավոր խմբագրի պաշտոնը, հաջողվում է հասարակության իրազեկման ջատագով Դանիել Էլսբերգից ձեռք բերել Վիետնամի պատերազմի ընթացքը բացահայտող գաղտնի փաստաթղթեր: Բադդիկյանը նաև ներկա էր «Վաշինգտոն փոստի» գլխավոր խմբագիր Բեն Բրեդլիի տանն անցկացվող հանդիպումներին, որոնց ժամանակ լրագրողներն ու խմբագիրները նախապատրաստում էին ԱՄՆ-ի պաշտպանական գերատեսչության փաստաթղթերի վրա հիմնված հոդվածներ՝ թերթի համարներում լույս ընծայելու նպատակով: Լրագրի փաստաբաններն ու այլ անձինք, սակայն, խիստ դժեմ էին այդ քայլին: Ի վերջո, Բրեդլին ու մյուսները «Փոստի» սեփականատեր Քեթրին Գրահամին համոզում են տպագրել վերը նշված նյութերը: Հունիսի 18-ին լույս է տեսնում հոդվածաշարի առաջին մասը: Բադդիկյանը այդ փաստաթղթերը փոխանցում է նաև սեմատորներից մեկին, որն էլ դրանք արձանագրում է Կոնգրեսում:

1972 թ., երբ Բադդիկյանին նշանակում են «Վաշինգտոն փոստի» մարդու իրավունքների գծով հասարակական միջնորդի պաշտոնին, նա սկսում է հետազոտել երկրի բանտային համակարգը: Դատապարտված մարդասպանի կերպարանքով ծաղկած մտնում է Փենսիլվանիա նահանգի բանտային համակարգի գերագույն խստության մասնաճյուղերից մեկն ու գրում համազգային մամուլում աղմուկ բարձրացրած «Բանտերի ամոթը» վերնագրով մի հետաքննական հոդված, որում քննադատում է Միացյալ Նահանգների ազատագրված համակարգը: Նույն տարում նա աշխատում է որպես «Columbia Journalism Review» («Կոլումբիայի լրագրության ամսագիր») հրատարակության ազգային թղթակից:

1974 թ. Բադդիկյանը կազմում է իր աշխատանքների ժողովածուն «Էֆթի Դավն ու լրատվության այլ հանցանքներ» խորագրով: Երկու տարի անց դառնում է Կալիֆոռնիայի Բերկլիի համալսարանի դասախոս և լրատվամիջոցների կոնգլոմերատների գերկենտրոնացման քննադատ, համալսարանում դասավանդում է մինչև 1990 թ.՝ մինչև թոշակի անցնելը: 1976 թ. գրում է իր «Վանդակված. ութ բանտարկյալ ու նրանց բանտապետները» հոդվածը, ինչպես նաև «Վաշինգտոն փոստի» համար ծալյալ վիճակում գրած իր նախորդ նյութերի շարունակությունը:

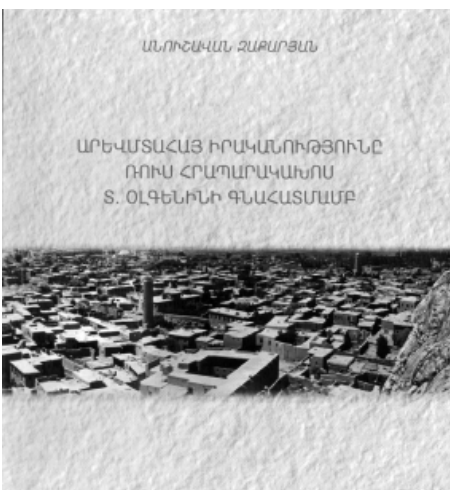
1983 թ. Բադդիկյանը լրագրողական հանրության դատին է հանձնում իր «The Media Monopoly» («Լրատվամիջոցների մենաշնորհը») գիրքը, որի մեջ բացահայտում է արագ զարգացող լրատվության ոլորտի միաձուլումը, ինչի հետևանքով լրատվական բազմաթիվ կորպորացիաներ յուրաքանչյուր միաձուլումից հետո հայտնվում էին մի քանի սեփականատերերի ձեռքերում: Փորձառու մասնագետը քննադատում է լրատվամիջոցների սեփականատիրության արատներն ու դրանց ազդեցությունը մամուլի որակի վրա: Այս աշխատանքը տարբեր վերնագրերով (օրինակ՝ «Լրատվամիջոցների նոր մենաշնորհը») վերահրատարակվում է վեց անգամ, այն համարվում է լրատվամիջոցների սեփականատիրության կարևոր դասագիրք:

1985-ից հայազգի լրագրողը Կալիֆոռնիայի Բերկլիի համալսարանի լրագրության բարձրագույն դպրոցի (ասպիրանտուրայի) ղեկավարն է: 1991-ին դառնում է այդ հաստատության պատվավոր ղեկավար (dean emeritus): 1995-ին գրում է «Կրկնակի տեսիլք, մտքեր իմ նախնիների, կյանքի ու մասնագիտության մասին» գիրքը, որը միաժամանակ և՛ կենսագրություն էր, և՛ լրատվամիջոցների կարգավիճակի քննադատություն:

Բեն Բադդիկյանն իր կյանքի ընթացքում արժանացել է բազմաթիվ պարգևների ու մրցանակների, որոնց թվում 1951 թ.՝ «Փիբոդի» մրցանակ, 1953 թ.՝ տեղական լուրերի լուսաբանման ու կարճաժամկետ խմբագրման համար՝ Պուլիտցերյան մրցանակ, որը նա խիստ է «Providence Journal and Evening Bulletin» թերթի խմբագրակազմի հետ:

Ակնարկի պատրաստման հարցում մեզ աջակցել է Գայանե Թորոսյանը, ում էլ հայտնում ենք մեր խորին շնորհակալությունը:

Չրաչա ԲԱԼՈՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Օտարազգի գրողներից և գիտնականներից շատերն են այցելել Արևմտյան Հայաստան, սակայն նրանցից քչերն են իրենց տպավորություններն ու զգացողությունները ճշմարտացի համձնել թղթին և ի պահ թողել սերունդներին: Ահա նման կերպ է վարվել քսաներորդ դարասկզբի ռուս հայտնի հրապարակախոս, Պետերբուրգի «Նովոյե վրեմյա», ապա «Բիրժեկի վեդոմոստի» թերթերի թղթակից Անտուան Բերեզովսկի-Օլգինսկին (*կեղծանունը՝ Տ. Օլգենին*):

Նրա գործունեության, հայացքների ու համոզմունքների, գրական ժառանգության վերաբերյալ առաջին անգամ մեզանում աշխատություն է հրատարակել բանասիրական գիտությունների դոկտոր, «Պատմաբանասիրական հանդեսի» գլխավոր խմբագրի տեղակալ Անուշավան Ջաքարյա-

նը: Նրա հեղինակած «Արևմտահայ իրականությունը ռուս հրապարակախոս Տ. Օլգենինի գնահատմամբ» վերնագրով արժեքավոր աշխատությունը լույս է ընծայել Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտը: Այն բաղկացած է առաջաբանից, երկու գլուխներից, վերջաբանից ու հավելվածից:

Ներածականում հեղինակը մեծապես կարևորում է ռուս հրապարակախոսի հայանպաստ գործունեության դերն ու արժեքը պատմական անառարկելի ճշմարտության բացահայտման և հաստատման գործում:

Տ. Օլգենինը ականատես էր եղել Բալկանյան պատերազմին, եղել Սերբիայում, Բուլղարիայում, Ալբանիայում, ապա 1913 թ. սկզբին ժամանել Կովկաս՝ Թիֆլիս: Այդ առիթով «Մշակ» լրագիրը նշում է, որ ռուս լրագրողը Թիֆլիսից ուղևորվել է էջմիածին, որտեղ «կծանոթանա լուսավորչական հայերի կենտրոնական տաճարի և նրան կից հիմնարկությունների հետ... ապա կուղևորվի Վան և Թուրքահայաստանի ուրիշ վայրեր»: Հենց Թիֆլիսում էլ Օլգենինը որոշակի տպավորություններ է տեղեկություններ է ստանում արևմտահայերի իրավիճակի ու կացության մասին:

1913 թ. հունվարի 15-ին Օլգենինը Թիֆլիսից մեկնում է Երևան և մի քանի օր անց էջմիածնի ճեմարանի թատերասրահում դասախոսություն է կարդում Բալկան-

յան պատերազմի մասին: Հունվարի վերջերին նա ուղևորվում է Արևմտահայաստան՝ շրջագայելու և ուսումնասիրելու հայաբնակ այն վեց նահանգները, որոնք ենթակա էին եվրոպական հսկողության՝ ըստ Բեռլինի դաշնագրի 61-րդ հոդվածի:

Արևմտահայաստանից նրա գրած առաջին թղթակցությունը կրում է «Քրդերի մեջ» վերնագիրը, որը նա ուղարկել է Դիադինից: Հետագայում գրած բազմաթիվ թղթակցություններում հրապարակախոսն ականատեսի թարմ փաստերով ու զգացողություններով բացահայտում է արևմտահայ իրականության բացառիկ սոսկալի պատկերը՝ ցույց տալով, որ աշխարհում ոչ մի քաղաքակիրթ ժողովուրդ դրված չէ այնպիսի ստրկական կացության մեջ, որքան արևմտահայությունը: Նրա թղթակցությունների հենց վերնագրերը բավական խոսում են՝ «Անհույս և անույս», «Անհետացող Հայաստան», «Դամոկլյան սրի տակ» և այլն:

Դեռևս Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին Տ. Օլգենինը կանխատեսել էր, որ քրդերն ու թուրքական իշխանություններն առաջին իսկ պատեհ առիթի և հնարավորության դեպքում վերջ կտան Հայկական հարցին և արևմտահայության գոյությանը: Այս առումով աշխատության էջերում բերված են բազմաթիվ փաստեր և վկայակոչումներ: Ունենալով զարմանալի իրատեսություն և հեռագծացողություն՝ ռուս գործիչը բացահայտել է այն վտանգը, որ ե-

րիտերության շխանությունների հետևողական աջակցությամբ արևմտահայության դեմ պատրաստվում է մի այնպիսի սարսափելի հանցագործություն, որն աննախադեպ մեծ ողբերգության կհանգեցնի:

Ամփոփելով, նշենք, որ Ա. Ջաքարյանի աշխատությունը բացառիկ կարևոր մի գործ է, որը նոր կողմերով և ազդակներով է բացահայտում արևմտահայ իրականության տխուր ու մռայլ պատկերը: Գիտական շրջանառության մեջ են դրվել նոր արժեքավոր նյութեր, փաստեր ու դիտարկումներ: Օլգենին անհատի հայանպաստ գործունեությունը դեռևս ծանոթ չէ մեր ժողովրդի լայն հատվածներին, ուստի սույն աշխատությունը լրացնում է այդ բացը:

Ա. Ջաքարյանի մենագրությունը պետք է համարել հայ ժողովրդի հարգանքի և երախտագիտության տուրքը այն անհատի հիշատակին, ով բարդ, ծանր ու դժոխակ ժամանակներում խիզախեց լինել ու մնալ հոշոտվող արևմտահայության կողքին, և ուրի մամակները, թղթակցությունները, հրապարակային ելույթներն ու դասախոսությունները որոշակի ազդեցություն ունեցան Ռուսաստանի հասարակական կարծիքի ձևավորման և երկրի արտաքին քաղաքականության դրսևորումների վրա:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմական գիտությունների թեկնածու

Մածուցը լայն գործածության մեր ազգային ամենաին կաթնամթերքներից մեկն է: Ըստ տեղեկությունների Հայաստանից գաղթած հայերը իրենց հետ մածուցը տարել են Եվրոպա, Ամերիկա և տարածել տեղի բնակչության մեջ: Եվրոպական և ասիական մի շարք երկրներում լայնորեն օգտագործում են մածուցը շատ մոտիկ, բայց իրենց համով ու հոտով մածուցից միանգամայն տարբերվող այլ թթու կաթնամթերքներ՝ օրինակ Ռուսաստանում՝ պրոստոկվաշան, Բուլղարիայում՝ յուղուրդը, Բալկաններում՝ կուսիսը, Չեխոսլովակիայում՝ կուսիսը, Չեխոսլովակիայում՝ կուսիսը, Չեխոսլովակիայում՝ կուսիսը, Չեխոսլովակիայում՝ կուսիսը:

Մարգոնի (714 թ. մ.թ.ա.) սեպագիր արձանագրություններում: Հույն պատմաբան Հերոդոտոսի (484-420 թթ. մ.թ.ա.) հավաստմամբ, հայ վաճառականները, երբ առաջատարներով մավարկում էին Բաբելոն, հորեզմ, Հնդկաստան, Հիմաստան և ուրիշ երկրներ, բեռնում էին հալած յուղ, պանիր, քամած մածուց, չորացրած թան (չորթան):

Կաթնամթերքների վաճառքը էլ ավելի զարգացում ունեցավ, երբ կազմավորվեցին այնպիսի կենտրոններ, ինչպիսիք էին Հին Ջուղան (Հայաստան), Նախիջևանը (Հայաստան): Նրանք արտահանում էին Հոլանդիա, Ի-

կազմել, որը թարգմանաբար նշանակում է մակարոն, մերել: Հետագայում մածուցը ոչ էական փոփոխություններով փոխ են առել վրացիները՝ մածունի, թուրքերը՝ մացուն, հույները՝ մացուլ, անգլիական ժողովուրդները՝ մագուլ և այլն:

Մածուցը հանդիսանում է հայերի ամենօրյա սնունդը: Մածուցը պատրաստում են կովի, գոմեշի, ոչխարի կաթից կամ դրանց խառնուրդներից: Գոմեշի և ոչխարի կաթով պատրաստված մածուցն ունի պինդ բաղադրություն: Ոչխարի կաթով պատրաստած մածուցը սովորաբար լինում է ծորող: Մածու-

Մեսրոպ Մաշտոցը, 5-րդ դարի կաթողիկոս Հովհաննես Մանգակունցին, պատմաբաններ Աման Արևելցին, Ջախկեցին (9-րդ դար), Գրիգոր Մագիստրոսը (10-11 դդ.) հույն պատմաբան Հերոդոտոսը (480-420 թթ. մ.թ.ա.), միջնադարյան բժիշկ, գիտնականներ Մխիթար Հերացին, Գրիգորիսը (12-13 դդ.), Ամիրդովլաթ Ամասիացին և ուրիշներ: Ամիրդովլաթ Ամասիացին իր «Անգիտակից անպետում» գրքում մանրամասն նկարագրել է մածուցը՝ «Այն հայերեն անվանում են «թթու կաթ», որը օգնում է դիզենտերիայի, ինչպես նաև թոքախտի, լյարդի բորբոքային հի-

բացախաթթվային բակտերիաներ:

Մածուցը կաթնաթթվային բակտերիաների շաքարասնկերի տարբեր տեսակների շտեմարան է, որը ձևավորվել է դարերի էվոլյուցիայի ընթացքում: Բնականորեն ընտրվել և պահպանվել են լավագույն կաթնաթթվային բակտերիաների տեսակները: Երբ միացրել ենք այդ անջատված կաթնաթթվային բակտերիաների տարբեր տեսակները և փորձել ենք մածուց ստանալ, չնայած նրան, որ ստացել ենք համով, հոտով պինդ մակարոն «մածուն», սակայն այն խիստ կերպով տարբերվել է գյուղական մածուցից: Այդ պատճառով էլ Հայաստանում կաթը վերամշակող գործարանները ստիպված են հաճախակի մերաններ վերցնել գյուղական բարձրադիր վայրերից, որովհետև գործարանային պայմաններում այն շատ արագ փչանում է և վատ է անդրադառնում մթերքի որակի վրա:

Սույն հրապարակման հեղինակները ժամանակին մածուցից անջատել են կաթնաթթվային բակտերիաների կենսաբանական, արտադրական բարձր հատկություններով օժտված չնկարագրված մոր շտամներ, որոնց համար ԽՍՀՄ, ՌԴ, ՀՀ արտոնագրային պետական վարչությունների կողմից ստացել ենք հեղինակային վկայականներ, արտոնագրեր: Այդ շտամները ավանդադրված են ՀՀ ԳԱ «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ-ի մանրէների պահպանության համապետական կենտրոնում:

Մածուցից կաթնաթթվային բակտերիաների անջատման մոր եղանակի մշակման համար ստացել ենք ԽՍՀՄ-ի գյուտարարի կոչում, իսկ այդ մանրէներով մոր կաթնամթերքների տեխնոլոգիաների մշակման համար ԽՍՀՄ ժողովուրդների տնտեսական նվաճումների ցուցահանդեսի կողմից՝ արծաթե մեդալ և դրամաշնորհ:

Լաուրա ՀԱՎՈՐԱՅԱՆ
Կենսաբանական գիտությունների դոկտոր
Արմեն ԲՈՇՈՒՆՅԱՆ
Կենսաբանական գիտությունների դոկտոր

ԸՆԹԿԱԿԱՆ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԹՆԱՄԹԵՐՔ՝ ՄԱԾՈՒՆ

րում, Սիրիայում՝ լաբան և այլն:

Մածուցը իր քիմիական կազմով լիարժեք սննդամյուս է, նա պարունակում է մարդու օրգանիզմի աճման և զարգացման համար անհրաժեշտ գրեթե բոլոր տեսակի սննդամյուսերը:

Պատմական ուսումնասիրություններով Հայաստանը հանդիսանում է կաթնամթերքի արտադրության ավանդական տարածաշրջան: Հայ ժողովրդի սննդում կաթնամթերքը միշտ ունեցել է կարևոր նշանակություն: Հայերի արյունակից - ժառանգական նախնիներին՝ ուրարտացիներից արդեն հայտնի են եղել կաթնամթերքների պատրաստման եղանակները:

Վաղնջական ժամանակներից Հայաստանը փառաբանվում էր անասնապահական մթերքի առատությամբ և բազմազանությամբ, ինչի մասին է գրել Հայաստանի վրայով հունական արշավանքի մի մասնակից՝ զորավար, պատմաբան Քսենեֆոնը, իր «Անաբասիս» գրքում (5-4 դդ. մ.թ.ա.): Մեր դարաշրջանի սկզբում Ստրաբոնի հիշատակագրություններում, նվիրված Հայաստանին, խոսվում է այն մասին, որ հնում հայերը բուսական և մսային սնունդ-ուտելիքից բացի օգտագործում էին նաև տարբեր կաթնամթերքներ: Սա հաստատվում է նաև Ասորեստանի թագավոր

տալիա, Միջին և Մերձավոր Արևելք, ինչպես նաև Կիլիկյան Ռուսաստան, ինչը վկայում են Վուգա գետի մերձակայքում հայ առևտրականների բնակավայրերի ավերակ-փլատակների պեղումները, ինչպես նաև հայ առևտրականներին Վադիմիր Մոնամախի կողմից տրված պատվոգիրը, Ուրարտուի միջնաբերդի (7 դ. մ.թ.ա.), ինչպես նաև Թեյշեբայի՝ Կարմիր Բլուրի, Դվինի պեղումները:

Մածուց բառը ունի հնդեվրոպական ծագում, առաջացել է «māg» բառից, որի գ-ն հնչյունափոխվել է ծ-ի: Հետաքրքիր է նշել, որ մածուց անվանումն առաջացել է հայերեն մածունել, այսինքն՝ սարքել կաշուն մածուկ

նի քիմիական կազմությունը հիմնականում կախված է կաթի քիմիական բաղադրիչներից:

Քամած մածուց ստանալու և երկար պահպանելու համար մածուցը քանում են խիտ գործվածքից կարված պարկով: Քամած մածուցը հարմար է հեռու վայրեր տեղափոխելու, բուժիչ նպատակներով և այլ կաթնամթերքներ ստանալու համար:

Մածուցը և յուղուրդը, որպես բարձր սննդարար, օգտակար, բուժիչ կաթնամթերք, գրավել են ինչպես հայրենական, այնպես էլ արտասահմանյան հետազոտողների ուշադրությունը:

Կաթնամթերքի բուժիչ և օգտակար հատկությունների մասին գրել են հայ գրերի ստեղծող

վանդությունների ժամանակ, վերացնում է թույների ազդեցությունը»:

Մածուցը ունի բարձր պրոֆիլակտիկ և բուժիչ նշանակություն՝ օգտագործել են դարեր շարունակ աղիքային հիվանդությունների դեմ որպես բնական էվոլյուցիայի ընթացքում ընտրված «պրոբիոտիկ», որը մաքրում է օրգանիզմը, կասեցնում է հարբեցողության հետևանքները, բերանի խոռոչի տիաճ հոտը, բարելավում է դեմքի մաշկը կմախքներից, բարձրացնում է օրգանիզմի ինքնազգացողությունը, մաքրում է օրգանիզմը թունավոր նյութերից, կարգավորում օրգանիզմի նյութափոխանակությունը, պակասեցնում արյան մեջ խոլեստերինի քանակությունը, կարգավորում դիսբակտերիոզը, կոլիտը, աղիների դիսֆունկցիան, չեզոքացնում է դեղերի, հատկապես հակաբիոտիկների, հորմոնալ պատրաստուկների օգտագործման ժամանակ թողած հետևանքները:

Մեր կողմից ուսումնասիրված է հայկական մածուցի միկրոֆլորան: Պարզվել է, որ հայկական մածուցը ունի շատ հարուստ միկրոֆլորա՝ կաթնաթթվային գնդաձև, ձողաձև բակտերիաներ, լակտոզ խմորող և չխմորող շաքարասնկեր,

Հավկիթը անմեղ է հռչակված, ավելին՝ ուտելը պարտադիր է

Մենք վաղուց սովոր ենք լսել, որ ձուն լյարդի համար ծանր և խոլեստերինով հարուստ սննդամթերք է: Շատ մարդիկ այն ուղղակի բացառում են իրենց սննդակարգից: Այսօր, սակայն, դիետոլոգների ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ամենօրյա սնունդում ձու պետք է օգտագործեն բոլորը: Միայն նրանք, ովքեր տառապում են շաքարային դիաբետից կամ ալերգիաներից, պետք է սահմանափակեն իրենց: Մյուսների համար ձուն շատ օգտակար է:

Կա առնվազն 5 պատճառ՝ օրական գրեթե 1 ձու ուտելու

1. Ձուն դյուրամարս ուտելիք է: Չվի սպիտակուցը յուրացվում է օրգանիզմի կողմից 98 տոկոսով: Այն մոր բջիջների ստեղծման համար հրաշալի «շինանյութ»

է: Անհրաժեշտ է ձու ուտել մկանային զանգվածի ավելացման և այն անհրաժեշտ մարզավիճակում պահելու համար:

Օրական 1 ձու օգտագործելը նաև նպաստում է նիհարելուն, քանի որ լինելով սննդարար, այն արագորեն հագեցնում է. ավելորդ բան չենք ուտում: Հատկապես օգտակար է ձուն ուտել նախաճաշին:

2. Ձուն հարուստ է վիտամիններով: Այն ներառում է օրգանիզմին անհրաժեշտ վիտամինների ամբողջ շարքը: Մեկ ձվի մեջ պարունակվում է A վիտամինի մեկօրյա նորմայի 5 տոկոսը և D վիտամինի 10 տոկոսը: Ֆոսֆոր, երկաթ, ցինկ, յոդ, ռեթինոլ, ռիբոֆլավին. այս բոլորը առկա է ձվի մեջ:

Օրական 1 ձու ուտելով կարող եք

այլևս չանհանգստանալ տեսողության համար, քանի որ դրանում պարունակվող յուրեղի հակաօքսիդանտը պահպանում է աչքի մկանը տարիքային քայքայումից, իսկ A վիտամինը զերծ է պահում հավկուրությունից:

3. Ձուն պահպանում է օստեոպորոզից: Եվհաճ ձուն ձեր ոսկորների ամրության երաշխիքն է: Ոսկորների փխրունությունը լուրջ խնդիր է շատ մարդկանց և հատկապես 40-ն անց կանանց համար: Հենց այս հարցում ձեզ օգնության կհասնի ձուն:

4. Ձուն նպաստում է ուղեղի աշխատանքին: Չվի մեջ պարունակվում է խոլին՝ ուղեղի համար շատ կարևոր նյութ: Այն բարելավում է հիշողությունը, ստեղծագործական մտածողությունը, խթանում է

ուղեղի արագ արձագանքը արտաքին գրգռիչներին: Մտավոր աշխատանքի ներկայացուցիչների համար ձուն անփոխարինելի է:

5. Ձուն նվազեցնում է աթերոսկլերոզի վտանգը. սննդի մեջ ձու օգտագործելիս արյան մեջ աթերոսկլերոզի մակարդակը չի բարձրանում: Չվի մեջ խոլեստերինը հավասարակշռված է ֆոսֆաթիդներով: Դրանք խոչընդոտում են անոթներում աթերոսկլերոտիկ կուտակումների առաջացմանը:

Ցանկալի է օգտագործել եվհաճ ձու, առանց կարագի կամ ձիթապտղի յուղի: Դա ամբողջությամբ կազատի ձեզ լյարդի հնարավոր խնդիրներից:

Ի դեպ, բարակ և հեշտ կոտրվող ձվի կեղևը վկայում է ձվի ցածր սննդամյուսյան մասին: Իսկ կեղևի գույնն ամենևին էլ ձվի օգտակարության ցուցանիշ չէ, ինչպես ընդունված է կարծել:

Ամերիկայի խորհրդանիշ Ազատության արձանը

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների ընդունած Անկախության Յոգա-կագրի 100-ամյակը հավերժացնելու գաղափարը առաջինը (1865 թ.) հղացավ ֆրանսիացի երիտասարդ քանդակագործ Ֆրեդերիկ Գեյեր Տոլդին: Նրա համոզմամբ, քանի որ Ֆրանսիան նշանակալի օգնություն էր ցույց տվել ամերիկյան երիտասարդ պետության կայացմանը, հուշարձանի կառուցումը պետք է իրականացվեր համատեղ ուժերով: 1871 թվականին, ավարտելով հուշարձանի նախագիծը, քանդակագործը այցելեց Ամերիկա: Հանդիպելով և զրուցելով բազմաթիվ ականավոր մարդկանց հետ, նա համոզեց բոլորին, որ Ազատության արձանը շուք կհաղորդի քաղաքին և կդառնա Ամերիկայի խորհրդանիշը: Հուշարձանի գաղափարը պաշտպանեցին Միացյալ Նահանգների պրեզիդենտ, քաղաքացիական պատերազմի հերոս Ուիլսոն Գրանտը, ամերիկյան գրականության դասական Հենրի Լոնգֆելլոն և ուրիշներ: Սակայն ինչպես պարզվեց, կառավարությունը դրան չունեցավ: Որոշվեց այն իրականացնել մասնավոր նվիրատվությունների միջոցով: Ամերիկյան պետք է կառուցեր պատվանդանը, իսկ մնացած կեսը՝ Ֆրանսիան:

Քանդակագործի մտահղացմամբ, անտիկ հանդերձով կնոջ ֆիգուրը, գլուխը պսակված վեցսայր թագով (6 մայրցամաքների խորհրդանիշ), ոտքերի տակ պատառնող և փշոված շղթաներ (կործանված բռնակալության խորհրդանիշ), ծախ ձեռքին՝ Անկախության Յոգակագիրը, իսկ աջ ձեռքում՝ վեր հանած բոցավառ ջահը՝ որպես հույսի խորհրդանիշ:

Հուշարձանի ստեղծմանը մեծ մասնակցություն ունեցավ մեծահռչակ ինժեներ Գուստավ Էյֆելը՝ նշանավոր էյֆելյան աշտարակի հեղինակը: Նա նախագծեց 30 մետր բարձրության պատվանդանը և արձանի ներքին երկաթյա կմախքը, որը պետք է դիմամար Նյու Յորքի փոթորկոտ քամիներին:

Արձանի արտաքին կեղևը պատրաստվեց 1 միլիմետր հաստության պղնձյա թիթեղից: Անգամ այս պարագային նրա առանձին 300 խոշոր հատվածները միասին կշռում էին մոտ 100 տոննա: Ի դեպ, դասական գեղեցկուհու ֆիգուրի բնորոշումն էր քանդակագործի մայրն էր:

Աշխատանքները դանդաղ էին ընթանում: Հոգակագրի 100-ամյակի տարեդարձին քանդակագործը հասցրեց ավարտել արձանի ջահը բռնած ձեռքը միայն: Հուշարձանի այս մասը ցուցադրվեց Նյու Յորքում, մնաց յոթը տարի և ապա տարվեց Ֆրանսիա:

Բանն այն է, որ արձանն առաջին անգամ հավաքվեց Ֆրանսիայում, որը տևեց 3 տարի: 1884 թվականին արդեն արձանը պաշտոնապես պատրաստ էր: 1885 թվականին արձանը քանդակվեց, մասերը համարակալեցին և տեղավորեցին արկղերի մեջ: Մետաղյա կմախքի հետ այն կշռում էր 200 տոննա: Մեծ դժվարությամբ այդ բոլորը տեղափոխվեց ռազմանավ (վերամբարձ կռուկներ չկային):

Ռազմանավը հասավ Նոր երկիր: Սակայն աշխատանքները դանդաղում էին: Ամերիկացիները կասկածով ու թերահավատությամբ էին վերաբերվում արձանի հիմնադրմանը, մասնավոր, որ այն իրականացնում էր «մի ինչ-որ Ֆրանսիա»: Դրա համար էլ դրան չէր հավաքվում:

Գործին միջամտեց «Աշխարհ» թերթի իրատարակիչ Պուլիտցերը: Նրա ու թերթի ջանքերով հավաքվեց պակասող 100 հազար դոլարը: Թերթի տպաքանակը աճեց երեք անգամ:

Հուշարձանի պաշտոնական բացումը տեղի ունեցավ 1883 թվականի հոկտեմբերի 28-ին: Թեև օրը մառախլապատ էր ու ամձրևոտ, 20 հազար մարդ մասնակցեց տոնական շքերթին: Երեք հարյուր ռազմանավ անցավ Ազատության կղզու մոտով և հրետանային համազարկով ողջունեց Ազատության արձանը: Ընդամենը մի քանի տարի հետո Լեդի Ազատությունը դարձավ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների խորհրդանիշը: Իսկ մինչ այդ, նրա մանրակերտը արդեն իր տեղն էր գտել Փարիզի կենտրոնում, Սենայի գետափին, ուր հանգրվանում է մինչև օրս:

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՂԱԿՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը և հայրենական երաժշտագիտությունը ծանր ու անդառնալի կորուստ կրեցին: 2015 թ. դեկտեմբերի 20-ին վախճանվեց ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի վարիչ, տնօրենի խորհրդական, ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Գևորգ Համվոնի Գյոդակյանը:

Գ. Գյոդակյանը ծնվել է 1928 թ. օգոստոսի 12-ին ՀԽՍՀ Լենինական (այժմ՝ Գյումրի) քաղաքում: 1928-ին Գ. Գյոդակյանը ծնողների հետ տեղափոխվել է Երևան, 1946-ին ոսկե մեդալով ավարտել Երևանի Ձեռքիմակու անվան միջնակարգ դպրոցը և Երևանի Պ. Զայկովսկու անվան միջնակարգ մասնագիտական երաժշտական դպրոցը:

1951-ին Գ. Գյոդակյանը գերազանցությամբ ավարտել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի տեսական-կոմպոզիտորական բաժինը (գիտական ղեկավար՝ պրոֆեսոր Գ. Տիգրանով), եղել Ստալինյան կրթաթոշակառու:

1952-ին Գ. Գյոդակյանն ավարտել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի դաշնամուրային բաժինը՝ պրոֆեսոր Գ. Սարաջյանի դասարանը:

1953-1956 թվականներին Գ. Գյոդակյանը սովորել է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի ասպիրանտուրայում՝ ուսումնառությունն անցկացնելով Մոսկվայի Պ. Զայկովսկու անվան պետական կոնսերվատորիայում (տեսության ամբիոն):

1957-ին Գ. Գյոդակյանն աշխատանքի է անցել ՀՍՄՀ ԳԱ արվեստների տեսության և պատմության սեկտորում (1958-ից՝ արվեստի ինստիտուտ)՝ որպես կրտսեր գիտաշխատող: 1960-ին Գ. Գյոդակյանը նշանակվել է ՀՍՄՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական քարտուղար: Նույն թվականից մինչև կյանքի վերջին օրը արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի անդամ էր:

1961-ին Գ. Գյոդակյանը պաշտպանել է թեկնածուականատենախոսություն «Ռոմանոս Մելիքյան: Կյանքը և ստեղծագործությունը» թեմայով և ստացել արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան:

1965-ից մինչ օրս՝ կես դար, Գ. Գյոդակյանն արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի վարիչն էր:

1979-ին նշանակվել է ՀՍՄՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրենի՝ գիտական գծով տեղակալ՝ այդ պաշտոնում աշխատելով մինչև 2005-թ.: 2005-ին Գ. Գյոդակյանը նշանակվել է ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրենի խորհրդական:

2007-ին Գ. Գյոդակյանը պաշտպանել է դոկտորականատենախոսություն՝ «Հայ դասական երաժշտության ձևավորման ուղիները» թեմայով:

Ծանրակշիռ է Գ. Գյոդակյանի վաստակը հայ երաժշտության պատմության և տեսության հարցերի ուսումնասիրության ասպարեզում:

Հայրենական երաժշտագիտության կարևոր հանգրվաններից են «Ակնարկ հայ երաժշտության պատմության» ուսումնասիրությունը, որի խորհրդահայ երաժշտության բաժինը հեղինակել է Գ. Գյոդակյանը, ինչպես նաև նրա «Пути формирования армянской музыкальной классики» և «Էջեր հայ երաժշտության պատմությունից» հիմնարար մենագրությունները: Կարևոր նշանակություն ունեցան Տիգրան Զուխաճյանի, Ալեքսանդր Սպենդիարյանի, Արամ

Խաչատրյանի և հայ երաժշտության մյուս դասականների ստեղծագործություններին նվիրված նրա գիտական ուսումնասիրությունները:

Անուրանալի է Գ. Գյոդակյանի ներդրումը կոմիտասագիտության անդաստանում: Կոմիտասին նվիրված իր հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լույս տեսած մենագրություններով և գիտական հոդվածներով նա Կոմիտաս երևույթը դուրս բերեց ազգային շրջանակներից և դիտարկեց 20-րդ դարի համաշխարհային մշակույթի համատեքստում: Նրա ջանքերով և գիտական խմբագրությամբ հրատարակվեցին Կոմիտասի երկերի ժողովածուի ակադեմիական հրատարակության 7-14-րդ հատորները:

Հեղինակ է ավելի քան 150 գրքերի, մենագրությունների, գիտական հոդվածների, որոնք լույս են տեսել ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ Ռուսաստանի Դաշնության, Վրաստանի, Ուզբեկստանի, Գերմանիայի գիտական ժողովածուներում և հանդեսներում: Ձեկուցումներով հանդես է եկել միջազգային և հանրապետական բազմաթիվ գիտաժողովներում:

Ողջ կյանքում Գ. Գյոդակյանը գիտական և գիտակազմակերպական արգասաբեր գործունեությունը համատեղել է հասարակական ակտիվ գործունեության հետ:

Գ. Գյոդակյանը 1959-ից Հայաստանի կոմպոզիտորների միության անդամ էր, 1968-1995 թվականներին ընտրվել է Հայաստանի կոմպոզիտորների միության վարչության կազմում, այդ ընթացքում՝ 1973-1991 թվականներին եղել Հայաստանի կոմպոզիտորների միության վարչության քարտուղար՝ երաժշտագիտության գծով:

1979-1991 թվականներին Գ. Գյոդակյանն ընտրվել է Խորհրդային Միության կոմպոզիտորների միության վարչության անդամ, իսկ մինչ այդ՝ 1973-ին արժանացել է ՍՍՀՄ կոմպոզիտորների միության «За лучшую музыкально-критическую статью в газетах и журналах 1972 года» մրցանակին: 2008-ին Գ. Գյոդակյանն արժանացել է Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի, Ռուսաստանի հայերի միության մրցանակին:

2000-ից Հունանիզմի պրոբլեմների ակադեմիայի ակադեմիկոս էր:

2003-ին և 2013-ին Գ. Գյոդակյանը պարգևատրվել է ՀՀ ԳԱԱ Վաստակագրով, իսկ 2005-ին՝ ՀՀ ԳԱԱ Պատվոգրով:

Գ. Գյոդակյանը զբաղվել է նաև մանկավարժական գործունեությամբ, գիտական կադրերի պատրաստմամբ: 1973-ից նա դասավանդել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում, 1977-ին նրան շնորհվել է դոցենտի, իսկ 1997-ին՝ պրոֆեսորի գիտական կոչումներ: Նրա գիտական ղեկավարությամբ պաշտպանվել են մի շարք թեկնածուական և դոկտորականատենախոսություններ: Երկար տարիներ Գ. Գյոդակյանը ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի արվեստագիտության գծով գիտական աստիճանաշնորհման 016 մասնագիտական խորհրդի անդամ էր:

Հայրենիքը բարձր է գնահատել Գ. Գյոդակյանի ծառայությունները: 1980-ին նրան շնորհվել է ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ պատվավոր կոչում, 2009-ին պարգևատրվել է ՀՀ մշակույթի նախարարության Ոսկե մեդալով, իսկ 2011-ին՝ «Մովսես Խորենացի» մեդալով:

Բարի ու ազնիվ մարդու, երիտասարդ երաժշտագետների համար ծանապարհ բացող գիտության նվիրյալի լուսավոր կերպարը հավերժ վառ կմնա նրան ծանաչողների սրտերում:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ

«Մի «հիանալի» ակնթարթ կարող է առաջանալ «բնապահպանական շղթայական ռեակցիա», և կփոփոխվի ողջ բիոմիջավայրը: Ե՞րբ այն կառաջանա՝ գիտությունը կանխատեսել չի կարողանում: Բնապահպաններն ասում են՝ դա կարող է տեղի ունենալ ցանկացած ժամանակ. ամեն ինչ արդեն հասունացել է:

Աշխարհն այսօր ապրում է մեր կյանքի պատմության մեջ մամը չունեցող՝ անընդհատ ուժգնացող գլոբալ էկոլոգիական ճգնաժամի պայմաններում, որի բաղկացուցիչ մասն են կազմում մոլորակի չվերականգնվող ռեսուրսների սպառումը, կլիմայի փոփոխությունը, որն առաջանում է արդյունաբերական արտադրության և ագրոէկոլոգիայի, կենդանի օրգանիզմի մահացությունը, բույսերի և կենդանիների զարգացման և տեսակների թվի ու դրանց կյանքի տևողության կրճատման, մարդու՝ որպես բիոլոգիական տեսակի այլասերումը, նրա ֆիզիկական ու մտավոր կարողությունների դեգրադացիան: Մենք ցանկանում ենք այս ամենին տալ ավելի կոնկրետ բնույթ, շաղկապված մեր տարածաշրջանի, մեր բնակավայրի և բնական միջավայրի հետ:

Եվ այսպես՝ Սյունիքի մարզի տարածքում են շահագործվում մեր հանրապետության պղնձամոլիբդենային և ոսկի-բազմամետաղային խոշորագույն հանքավայրերից մի քանիսը: Դրանցից են Քաջարանի, Դանքասարի և Ագարակի պղնձամոլիբդենային և Շահումյանի ոսկի-բազմամետաղային հանքավայրերը, որոնց շահագործման արդյունքով բնական միջավայրին հասցվում են այնպիսի սարսափելի վնասներ, որի մասին մտածելիս մարդու մարմնով սարսուռ է անցնում:

Այդ հանքավայրերի շահագործման և հանքահարստացման գործընթացներում օգտակար տարրերի (օգտակար են, եթե դրանք կորզվում ու օգտագործվում են մեր ներդրվում, բայց խիստ վնասակար են, երբ դրանք հանքահարստացման թափոնների՝ հարստապոչների հետ թափվում են շրջակա միջավայր) թերկորզման, իսկ որոշակի հանքանյութերի չկորզման հետևանքով յուրաքանչյուր տարի շրջա-

կա միջավայր են թափվում միլիոնավոր ու տասնյակ միլիոնավոր տոննաների հարստապոչներ, որոնց հետ էլ հազարավոր ու տասնյակ հազարավոր տոննաներով ծանր մետաղներ ու թունավոր տարրեր:

Բերենք կոնկրետ օրինակներ.
- Քաջարանի պղնձամոլիբդենային հանքավայրը Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կողմից շահագործվում է 1951 թվականից (ավելի, քան 60 տարի): Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կողմից թողարկվում էին

շատ ցածր տոկոսներով: Ճմարտացի լինելու համար բերենք մի քանի օրինակ.

- 1988-1990 թթ. թողարկված պղնձի խտանյութում պղնձ մետաղի միջին պարունակությունը կազմել է 17,9%, իսկ պղնձի կորզումը հանքաքարերից խտանյութերի մեջ՝ 72,5%, մոլիբդենի խտանյութերում մոլիբդեն մետաղի միջին պարունակությունը կազմել է 51,41%, իսկ մոլիբդենի կորզումը՝ 81,4%.

- 1998-2000 թթ. թողարկված պղնձի խտանյութերում պղնձ մետաղի միջին

ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

և այժմ էլ թողարկվում են կիսաարտադրանքներ՝ պղնձի և մոլիբդենի խտանյութեր, որոնք խՍՀՄ-ի օրոք վերամշակվում էին խՍՀՄ-ի տարածքում. պղնձի խտանյութերը՝ Ալավերդու մետալուրգիական կոմբինատում, իսկ մոլիբդենին՝ Ռուսաստանի Չելյաբինսկ և Օրջոնիկիձե (այժմ Վլադիկավկազ) քաղաքներում: Այժմ այդ խտանյութերը մեծամասամբ վաճառվում են արտասահմանյան երկրներին:

Ինչպես խՍՀՄ-ի օրոք, հիմա շատ ավելի վատ, օգտակար տարրերը հանքաքարերից խտանյութերի մեջ են կորզվում

պարունակությունը կազմել է 24%, իսկ պղնձի կորզումը հանքաքարերից խտանյութերի մեջ՝ 60,85%, մոլիբդենի խտանյութերում մոլիբդեն մետաղի միջին պարունակությունը կազմել է 50,79%, իսկ մոլիբդենի կորզումը՝ 72,89%:

Նշենք, որ Քաջարանի հանքավայրում հիմնական (քանակական մեծամասնություն կազմող) հանքանյութեր են համարվում պղնձի խալկոպիրիտը, մոլիբդենի մոլիբդենիտը և ծծմբի հրաքար պիրիտը, ընդ որում պիրիտ հանքանյութի, որն, ի դեպ, բոլորովին չի կորզվում և ամբողջությամբ պոչամբար է թափվում, քանա-

կը շատ ավելին է, քան պղնձի խալկոպիրիտինը:

Նշված հիմնական տարրերի հետ զուգակցված (սերտորեն կապված) են մի քանի շատ կարևոր և շատ էլ արժեքավոր տարրեր՝ ռենիում, սելեն, տելուր, բիսմուտ, ոսկի, արծաթ, պլատին, պալադիում և այլն: Առանձին հանքանյութերի տեսքով Քաջարանի հանքաքարերում հայտնաբերված են նաև կապարի, ցինկի, կոբալտի, միկելի, մկնդեղի, երկաթի, տիտանի, վանադիումի և սկանդիումի հանքանյութեր, որոնցից մի քանիսի (կապարի, ցինկի, կոբալտի, միկելի, մկնդեղի) հանքանյութերը հանքահարստացման գործընթացներում, հիմնական օգտակար տարրերին ուղիղ համեմատական քանակներով, անցնում են խտանյութերի մեջ, իսկ մյուս մասը, ինչպես և հիմնական տարրերին, չկորզվող հանքանյութերի և օգտակար տարրերի (մագնետիտ հանքանյութի երկաթի, տիտանի, վանադիումի, սկանդիումի, պիրիտ հանքանյութի) հետ միասին թափվում են պոչամբարներ և թունավորում շրջակա միջավայրը: Նշենք, որ սելենը, տելուրը, մկնդեղը, կադմիումը և սմոկը, որոնք Քաջարանի հանքաքարերում հանդիպում են հազվադեպ, շատ քիչ քանակությամբ, բայց այնուամենայնիվ, մշված մյուս տարրերի հետ համահավասար, թունավոր են, և դրանք բոլորն էլ խիստ վտանգավոր են բուսական և կենդանական աշխարհի համար (մշված տարրերը թունավոր են, մույնիսկ իրենց միացությունների՝ հանքանյութերի տեսքով):

Բերված երկու օրինակներից պարզորոշ երևում է, որ յուրաքանչյուր տարի, օգտակար տարրերի թերկորզման հետևանքով բնական միջավայր են թափվում ծանր մետաղների և թունավոր տարրերի, բոլորն էլ խիստ վտանգավոր՝ 18,6-ից մինչև 39,15%-ը, որոնց կշռային քանակները կազմում են հարյուրավոր ու հազարավոր տոննաներ (հիմնավորենք):

(Շարունակելի)

Պրաչյա ԱՎԱԳՅԱՆ
Երկրաբանահանքաբանական
գիտությունների դոկտոր

ԱՅԼԵՏՐԱՆՔԱՅԻՆ ԷԼԵՐԳԻԱ

ԿԱՌՈՒՑՎԵԼ Է ՔԱՋԱՐԱՆԻ ՀՈՂՄԱԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆՅԱՆԸ

Հայաստանի Հանրապետությունում առկա սեփական էներգակիրները վերականգնվող բնական պաշարներն են, որոնցից ներկա պայմաններում տեխնիկատնտեսական ցուցանիշներով և իրացման հնարավորություններով առավել ծեռնուտ է գետերի հոսքի ջրաէներգետիկ պաշարների յուրացումը, հողմերի էներգիան և այլն:

Հայաստանի համար հողմաէլեկտրակայանների կառուցումն ունի քաղաքական-ազգայնական նշանակություն: Բացի այդ, ստեղծվում են նոր աշխատատեղեր հանրապետության հեռավոր բնակավայրերում (քանի որ հողմաէլեկտրակայաններ հիմնականում կառուցվում են սահմանամերձ և հեռավոր բնակավայրերին մոտ)՝ օժանդակելով աղքատության հաղթահարման ծրագրի իրագործմանը: լավանում են շրջակա միջավայրի պայմանները՝ նրանց արտադրած էլեկտրաէներգիայի չափով պակասում է ՋէԿ-երի արտադրանքը և հետևաբար գազի այրումից գոյացող թունավոր արտադրատեսակների քանակը: Նախագծահետազոտական աշխատանքների կատարման ընթացքում նախատեսվող շինարարական տեղամասում ճարտարապետական հուշարձաններ և այլ օբյեկտներ, որոնք իրենցից պատմական արժեք են ներկայացնում, չկան:

Վերջերս շահագործման հանձնվեց

«Քաջարանի» հողմաէլեկտրակայանը: Այն կառուցվել է Սյունիքի մարզում, Լեռնաձոր համայնքի տարածքում (գլխավոր ինժեներ՝ Ստեփան Պապիկյան):

Հարկ է նշել, որ Հայաստանում ներկայումս շահագործվում է նաև Պուշկինի Լեռ-

նանցքում գտնվող հողմաէլեկտրակայանը, որի գումարային հզորությունը կազմում է 2.6 ՄՎտ:

Հողմաէլեկտրակայանի կառուցվածքների տեղի ընտրության նպատակահարմարությունը կայանում է նրանում, որ տեղանքը թույլ է տալիս արդյունավետ օգտագործել տեղանքում առկա քամիների հնարավորությունները՝ արդյունքում ունենալով հողմաէլեկտրակայանի, տրանսֆորմատորային ենթակայանի, բարձրավոլտ էլեկտրահաղորդման գծի օպտիմալ դասավորություն:

Հայտնի է, որ հողմաէլեկտրակայանները չեն աղտոտում օդային և ջրային միջավայրերը: Նրանց կառուցման համար գոյություն ունի էկոլոգիական բնույթի երկու հիմնական հարց. աղմուկի առաջացումը և նրա ազդեցությունը լանդշաֆտի (բնապատկերի) վրա: Աղմուկը հիմնականում առաջանում է հողմանալի առանցքակալների և գեներատորի միջոցով: Աղմուկի մակարդակը կլիմի թույլատրելի սահմաններում, եթե կայանը տեղակայվի բնակելի զանգվածներից բավարար հեռավորության վրա: Տնտեսական զարգացումը և առաջընթացը անհնար են առանց օրեցօր աճող էներգիայի պահանջի բավարարման: Ներկայումս էլեկտրական էներգիայի արտադրության համար հունք է հանդիսանում օրգանական վառելիքը (ածուխ, նավթ, գազ): Ակնհայտ է, որ օր-

գանական վառելիքը կարող է բավարարել համաշխարհային էներգետիկայի պահանջների միայն մի մասը: Աշխարհում յուրաքանչյուր տարի օգտագործվում է մոտ 14 միլիարդ տոննա վառելիք: Այս տեսակետով օգտագործելու դեպքում հետախուզված վառելիքի պաշարները մարդկությանը կբավարարեն բնական զազը՝ 60 տարի, նավթը՝ 40 տարի, քարածուխը մոտ 200 տարի: Բացի դրանից վառելիքի այրման հետևանքով շրջակա միջավայր են արտադրվում հսկայական քանակությամբ վտանգավոր նյութեր, ազոտի և ծծմբի օքսիդներ և այլն:

2003 թ.-ին ԱՄՆ-ի Վերականգնվող էներգետիկայի ազգային լաբորատորիայի (NREL) կողմից մշակվել է Հայաստանի հողմաէներգետիկ պաշարների քարտեզը, ըստ որի՝ տնտեսապես շահավետ հողմաէլեկտրակայանների ընդհանուր հզորությունը գնահատվում է մոտ 450 ՄՎտ, տարեկան մինչև 1.26 մլրդ.կվտժ էլեկտրաէներգիայի արտադրանքով: Հիմնական հեռանկարային տեղանքները գտնվում են Ձողի Լեռնանցքում, Բազումի Լեռներ՝ Քարախաչի և Պուշկինի Լեռնանցքներում, Ջաջուռի Լեռնանցքում, Գեղամա Լեռների շրջանում, Սևանի Լեռնանցքում, Ապարանի շրջանում, Սիսիանի և Գորիսի միջև գտնվող բարձրադիր գոտում, Մեղրու շրջանում:

Ստեփան ՊԱՊԻԿՅԱՆ
Հայկական էներգետիկական
ակադեմիայի նախագահ, տեխնիկական գիտությունների թեկնածու

ԴԵՍԱՆՏԱՅԻՆ ԳԵՆԵՐԱԼԸ

Շատ հայրորդներ օտար երկրներում ապրելով, ակամայից ծուլվում են նրանց՝ մոռանալով իրենց անցյալը և անգամ անվանափոխ են լինում: Սակայն կան նաև այնպիսիք, որ ոչ միայն իրենց հայկական ազգանունն ու անունը չեն փոխել, այլև ամեն ինչում ընդգծել են իրենց ինքնությունը: Դարեր շարունակ մեր պատմության ամենակարևոր իրադարձություններով կապված ենք եղել Ռուսաստանի հետ, և ներկայում էլ այդ կապը շարունակվում է: 2000 թ. հունիսի 28-ին Զյուսիսային Կովկասում հակաահաբեկչական մարտական գործողությունների ժամանակ ցուցաբերած հերոսության համար Գևորգ Անուշավանի Իսախանյանին ՌԴ նախագահի հրամանագրով շնորհվեց ՌԴ հերոսի կոչում: Ո՞վ է այդ հայրորդին, որ արժանացել է նման բարձր կոչման, այն էլ խաղաղ պայմաններում:

Գևորգ Իսախանյանը ծնվել է Վրաստանի Տետրի-Ցղարո քաղաքում, 1960 թ. մայիսի 27-ին: Դպրոցն ավարտելուց հետո տասնյոթամյա պատանին մեկնում է բանակ և ընդունվում Ռյազանի բարձրագույն օդադեսանտային հրամանատարական ուսումնարան, որն ավարտում է 1981 թ.: Սպայական կոչում ստանալուց հետո տարբեր զորամասերում ծառայում է որպես դասակի, հետո՝ վաշտի հրամանատար: 1987 թ. մեկնում է Աֆղանստան, որտեղ մինչև խորհրդային զորքերի դուրսբերումը, որպես օդադեսանտային

զորհային գումարտակի շտաբի պետ, մասնակցում է արյունալի մարտական շատ գործողությունների: Բոլորն էլ զիտեն, որ Աֆղանստանի քարայրների ու անապատների մեջ հիմնական կռիվը տալիս էին դեսանտայինները: Քաջության և զորքերի օրինակելի դեկավարման համար ստանում է մարտական երկու շքանշան: ԽՍՀՄ վերադառնալուց հետո նշանակվում է գումարտակի հրամանատար: Հետո ընդունվում է Մ. Ֆրունզեի անվան ռազմական ակադեմիա, որն ավարտում է 1993 թ.-ին: Ակադեմիայից հետո նշանակվում է օդադեսանտային գնդի շտաբի պետ: Հենց այդ պաշտոնով էլ մասնակցում է չեչենական առաջին պատերազմին: Հետո որպես բրիգադի շտաբի պետ ուղարկվում է Բոսնիա-Հերցեգովինա, որտեղ մասնակցում է մարտական գործողություններին: 1998 թ.-ին Գևորգ Իսախանյանը նշանակվում է օդադեսանտային գնդի հրամանատար: Եվ նորից ամենալարված տեղերում էր՝ սկզբից Աբխազիայում՝ խաղաղապահների շարքերում, հետո իր գնդով պայքարում էր Դադստան ներխուժած Բասակի և Խատաբի ջոկատների դեմ: Այս գործողությունը չավարտված՝ սկսվեց չեչենական երկրորդ պատերազմը, և նորից Իսախանյանն իր մարտիկների հետ առաջին շարքերում էր: Նրա կազմակերպած մարտական գործողությունները միշտ աչքի էին ընկնում ձկունությամբ և համարձակությամբ: Վեցամյա մարտական գործողությունների ընթացքում գունդը կորցրել էր ընդամենը տասը մարտիկ:

Ահա ինչպիսի մարտական ուղի է անցել մեր հայրենակից Գևորգ Անուշավանի Իսախանյանը, ինչը, բնականաբար, դեռ չի ավարտվել: 2000 թ.-ից Գևորգ Իսախանյանը նշանակվել է Պսկոլյան օդադեսանտային դիվիզիայի շտաբի պետ, իսկ երկու տարի անց՝ ՌԴ օդադեսանտային զորքերի մարտական պատրաստության պետ: 2004 թ.-ին գնդապետ Իսախանյանին շնորհվել է զենքերալ-մայորի կոչում: 2006 թ.-ին նշանակվել է Սվերդլովսկի մարզային ՌՕՍՏՈ կազմակերպության պետ:

Ա. Յ.

ՀԵՏԱԶԵՐԻ Է

ՆՈՒՐԲ ԱԿԱՐԿ

Զյուսիսիցների գեներալ Մակ Քլեյանդը կողմնակից էր սպասողական տակտիկայի և երբեք առաջինը ռազմական գործողությունները չէր ձեռնարկում հարավ-ցիների դեմ

Մի անգամ նախագահ Լինքոլնից ստացավ հետևյալ ուղերձը. «Իմ թանկագին գեներալ, եթե հենց հիմա ձեր բանակը պետք չէ ձեզ, ես կուզենայի որոշ ժամանակով այն պարտք վերցնել ձեզնից:

Հարգանքներով՝ Լինքոլն»:

○

Իտալացի ալքիմիկ և բանաստեղծ Իոհան Ագուրետը Հռոմի պապ Լև 10-րդին ներկայացրեց իր պոեմը, որտեղ հանգամանորեն նկարագրել էր արժիճից և կապարից ոսկի ստանալու վստահելի եղանակը:

Բանաստեղծը, որ մեծ պարգևի էր հավանում, զարմանքից քար կտրեց, երբ Պապը ալքիմիկին նվիրեց դատարակ քսակ՝ հետևյալ բառերով.

- Նման անգերազանցելի արվեստի տիրապետող անհատին, որպիսին Դուք եք, լիակատար երջանկության համար պակասում է դատարկ քսակը, որպեսզի ստացված ոսկին տեղավորի դրա մեջ:

○

1930 թվականին Անգլիայում սկսեցին արտադրել թյունիկներ, որոնք ունեին երկու ծորակ:

Այս մորամոտության շարժառիթը մեկն էր: Եթե դուք հյուրեր ունեք և նրանց թեյ եք հյուրասիրում, տանտիրուհին լցնում է միանգամից երկու բաժակ: Ինչո՞ւ, կհարցնեք դուք: Բացատրությունը մեկն է. եթե տանտիրուհին չի կողմնորոշվել, թե ում պետք է մատուցի (լցնի) առաջին գավաթ թեյը, երկու լցված բաժակը նրան փրկում է անհարմար վիճակի մեջ ընկնելուց:

○

Անցյալ դարի 70-ական թվականների սկզբին Ամստերդամում (Հոլանդիա), ստեղծվեց «գլխարկներ փրկելու ծառայություն»: Հայտնի է, որ Ամստերդամը բազմաթիվ կամուրջների և ուժեղ քամիների քաղաք է: Մի օր այստեղ հաշվեցին, որ Ամստերդամում քաղաքացիներն ու հյուրերը երկու անգամ ավելի շատ են գլխարկներ կորցնում, քան Եվրոպայի այլ քաղաքներում:

Քաղաքապետարանը, ինչպես արդեն ասվեց, ստեղծեց հատուկ ծառայություն: Կամուրջների վրա, ջրանցքների ափերին սկսեցին հերթապահել հատուկ մարդիկ, որոնց անվանեցին «գլխարկափրկներ»: Երբ չարածի քամին մարդկանց գլխից պոկում և ջուրն էր նետում նրանց գլխարկները, «գլխարկափրկները» անմիջապես ջրում կամ ցամաքում որոնում էին այդ գլխարկները և վերադարձնում տերերին: Հիրավի, զարմանալի հոգաժողություն և ուշադրություն մարդկանց նկատմամբ:

ՈՋ ՀԵՂՈՒԿ ՁՈՒՐ

Չին գիտնական Վու Յուն Սյանը հայտնագործել է պինդ, ոչ հեղուկ ջուր: Ավելորդ է բացատրել, որ նման ջուրը դուրսին է պահելն ու տեղափոխելը: Ոչ հեղուկ, պինդ ջուրը բաղկացած է 97 տոկոս իսկական ջրից և 3 տոկոս մակրոմոլեկուլյար պոլիմերից, որն էլ հենց ջրին հաղորդում է պինդ վիճակ: Պինդ ջուրը իդեալական միջոց է չոր և անապատային կլիմա ունեցող տարածքներում բույսերի ոռոգման համար: Պինդ ջրի խորանարդիկները մորատունկ ծառերի արմատների հետ թաղում են հողում: Հետո, որոշ միկրոբների ազդեցության շնորհիվ պոլիմերը սկսում է քայքայվել, և պինդ ջուրը աստիճանաբար դառնալով ջուր, օրեր շարունակ ոռոգում է տնկին:

ՌԵ ԻՆՉԱԿԵՆ ԲԵՔԻՈՎԵՆԸ ՆԵՂԱՑՐԵՑ ԳԼԻՆԿԱՅԻՆ

Մի անգամ Գլինկան ներկա եղավ մի համերգի, որտեղ առաջին անգամ կատարվում էր Բեթհովենի 7-րդ սիմֆոնիան: Հրաշալի երաժշտությունը այնպես ազդեց Գլինկայի վրա, որ նա տուն վերադարձավ արցունքն աչքերին:

Կոմպոզիտորի կինը, որ բացարձակապես անտաբեր էր երաժշտության նկատմամբ, անհանգստացած հարցրեց.

- Միչե՛լ, ի՞նչ է պատահել:
- Բեթհովենը, ահ այդ Բեթհովենը,- հազիվ կնկմաց Գլինկան, և նորից արցունքներ թափվեցին նրա աչքերից:
- Աստված իմ, ի՞նչ է արել քեզ այդ սրիկա Բեթհովենը: Անիծվի նա...

☺

Միլանի հռչակավոր «Լա Սկալա» թատրոնում ներկայացվում էր «Բորիս Գոդունով» օպերան: Գոդունովի դերում Ֆյոդոր Շալյապինն էր: Ներկայացման ավարտից հետո, հանդերձարանում Շալյապինին մոտեցավ հիացած մի իտալացի և ասաց.

- Ձեր մորուքը անկրկնելի է: Ես էլ կցանկանայի երգել այդպիսի մորուքով:
- Ֆյոդոր Շալյապինը պատասխանեց.
- Սինյոր, քանի որ ամբողջ գաղտնիքը լոկ մորուքի

մեջ է, ապա ցանկացած այծ կերգեր ինձնից ու ձեզնից էլ լավ:

Այս ասելով, նա դեմքից պոկեց մորուքը և կոխեց շքանշան իտալացու ձեռքերի մեջ:

«Մեծ հաճույքով մորուքի հետ ձեզ կտայի մաև գլուխս, միայն թե, կարծում եմ, այն դեռևս ինձ պետք է գալու»:

☺

Մի մարդ շուկայի մուտքի մոտ շուն է ծախում: Մի միջահասակ մարդ մոտենում է նրան և հարցնում.

- Իսկ ձեր շունը լիակատար առո՞ղջ է:
- Իհարկե, առողջ է, այն էլ՝ շատ:
- Խելացի՞ է:
- Այո, շատ խելացի է:
- Հավատարի՞մ է:
- Շատ, արդեն 5-րդ անգամն եմ վաճառում:

☺

Էլեկտրոնիկան հեռուստացույցները դարձրեց տափակ, փողը հեռուստատեսությունը դարձրեց տափակ, իսկ տափակ ուղեղը շատ-շատերին դարձրեց հեռուստադիտող:

☺

Ջորջո Արմանիի 2015 թվականի

վերջին ակցիան.

- Երկու հազուստ գնիր մոր կոլեկցիայից և չափալախ ստացիր բարկացած ամուսնուց:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտը հայտարարում է մրցույթ թափուր պաշտոնների համար.

1. Էթնոգենոմիկայի լաբորատորիայի ավագ գիտաշխատողի – 1 տեղ
 2. Մոլեկուլաբջջային իմունաբանության գիտական խմբի ավագ գիտաշխատողի - 1 տեղ
 3. Հակավիրուսային պաշտպանության մեխանիզմների հետազոտության գիտական խմբի ղեկավարի:
- Ամիբաժեշտ փաստաթղթերը հայտարարության օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում պետք է ներկայացվեն հետևյալ հասցեով՝ Երևան, Հասարակական 7, մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտ, հեռախոս 28-16-26:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝
Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղդամյան 24բ, հեռ. 56-80-14:
Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 23.02. 2016 թ.:
Տպաքանակը՝ 500: gitutyun@sci.am "ТИТУТЮН"
(“Найка”) газета НАН РА